

Ի՞նչ երկու աշտարակներուն ալ ծրուութեանը վրայ երկար ատեն վէճեղած է իմաստնոց մէջ . ոմանք կ'ըսէին թէ ատեն անցնելով՝ կամաց կամաց ծուեր են . ոմանք ալ թէ բուն 'ի սկզբան այնպէս ծուռ շինուած են : Ինչի կարծիքը ասով միայն քիչ մը կը հաստատուի որ երկու աշտարակներն ալ յիսուն կամ վաթսուն տարուան մէջ կէս կամ մէկ բթաչափ աւելի ծուեր են : Իայց երկրորդ կարծիքը շատ աւելի հաւանական է , և շատին ընդունելի է . որովհետեւ այսչափ հարիւր տարու ընէ 'ի վեր միշտ ծուռ տեսնուած են . և այնչափ գետնաշարժներ որ եղեր են Պոլսի քաղքին մէջ՝ աս աշտարակները չեն փրլած , ու ժողովուրդն ալ ոչ երբեք վախցեր է թէ յանկարծ կրնան փրլիլ :

Իսկ թէ արդեօք ինչ բանի համար շինուած են աս աշտարակները , հաւանական կարծիքն աս է թէ Խալիլայի սաստիկ խռովութիւններուն ու պատերազմներուն ատենները իբրեւ բերդ կամ բանտ շինուած են : Ինչ և իցէ կերպով , այսպիսի նիւթական հին յիշատակարանները միշտ մարդուս միտքը կը ձգեն մարդկային մեծութեան ու աշխատանքին ու նայնութիւնը . վասն զի աս աշտարակները կանգնող Բլինելի ու Խարիզենտի ցեղերը հիմա չեն մնացած , ու միայն իրենց անունը ան ծուռ ու փրկուած աշտարակներուն վրայ մնացեր է , և ո՞ր գիտէ դեռ քանի հարիւր տարի ալ պիտի մնայ . բայց վերջը վերջը անոնց ալ յիշատակը պիտի ջնջուի :

ՊԼՏՄՈՒԹԻՒՆ .

Վեպոն :

Ի՞նչն մարդ գիտէ թէ ո՞ր և իցէ գիտութեանց և արուեստից մէջ առաջ երթալու համար՝ պէտք է դի-

տող բնութիւն ունենալ , ամէն բանի մէջ խելք բանեցընել , ու ամէն բանէ խելք սորվիլ . բայց խիստ քիչ մարդկայ որ կարող ըլլայ աս դիտողութիւններս ընել ու առաջ երթալ : Ինչ քիչերուն մէջ ալ եզական եղած է մեծանուն՝ Վեպոն փիլիսոփան , որուն վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տանք հոս :

1642^{ին} երբոր Ֆիորենցա քաղքին մէջ մեռաւ Վալիլէոս Վալիլէի երեւելի աստղաբաշխը , Ինգրիայի ինքորն ըսուած կոմսութեանը Վոլսթորփ գեղին մէջ ծնաւ Խաչակ Վեպոնը , որ անգղիացւոց հնչմամբ՝ Վիլթըն ալ կ'ըսուի :

Վլտիկութեան 'ի վեր մեքենական արհեստներու ետեւ ընկաւ . քանի որ դեռ տղայ էր՝ երբեմն ծառերուն տակը նստած , երբեմն դեղածախին խանութը քաշուած՝ պլտի դանակով մը տեսակ տեսակ տղայական խաղալիքներ կը շինէր . տասն ուերկու տարուան եղած ատենը ջրով շարժելու ժամացոյցներ ու պլտի ջրաղացք մը շինեց , որուն մոռկ մը լծելով՝ ցորենը կ'աղար : Վոլսթորփ գեղին մէջ ամէնքը մատով կը ցուցնէին Խաչակը . ամէն արհեստաւորներ կը յորդորէին զինքը որ իրենց արհեստին գործիքները կատարելագործէ . ինչուան ճարտարապետներն ալ երբոր իրենց արհեստին մէջ դըժուար խնդիր մը հանդիպէր՝ իրեն խորհուրդ կը հարցընէին թէ ինչպէս գլուխ հանեն ան բանը :

Վեպոնին քեռին տեսնելով աս տղուն բարակամտութիւնը , սկսաւ մտածել թէ ինչպէս կը թէ զանիկայ . ուստի իր ծախքովը Վէյմպրիճի համալսարանը խրկեց . ան ատեն Խաչակ տասնութը տարեկան էր : Վեց տարուան մէջ այնպիսի գիւտեր գտաւ որ իր անունը ամենուն յայտնի եղաւ , մանաւանդ թուաբանութեան , աստղաբաշխութեան , բնաբանութեան ու բնալուծութեան մէջ :

1665^{ին} գտաւ գրահաշուին կամ

ալճեարային ան հուշակաւոր ձեւը որ ինչուան հիմա իր անունովը՝ Վեպո-
նեան Երկնային կ'ըսուի. աս գիւտովս
իր ատենի ամէն թուաբաններէն վեր
սեպուեցաւ :

Երբոր Վեպոնի մէջ ժանտա-
մահ ընկաւ, Վեպոն ելաւ իր գեղը
քաշուեցաւ : Սէկ գիշեր մը երբոր
աստղերը դիտելով պարտէզին մէջ կը
պտտէր, յանկարծ բարձր ծառի մը
վրայէն խնձոր մը ընկաւ . Իսահակ
դիտեց տեսաւ որ խնձորը որչափ գե-
տին կը մօտենար՝ այնչափ իր արա-
գուծիւնը կը սաստկանար . աս բանս
տեսնելով՝ սկսաւ մտածել թէ ար-
դեօք ինչ բան կրնայ առաջ գալ աս-
կէ, և գտաւ մոլորակներուն շարժ-
ման կերպը, այսինքն տիեզերաց կեդ-
րոնաձիգ զօրութիւնը : Սարմնոց
անկումը թուաբանական հաշիւնե-
րու տակ առաւ . աս հաշիւս մոլորա-
կաց շարժման վրայ ալ յարմարեց, և
անոնց երեւոյթները ասոնցմով բա-
ցատրեց : Եւ այնչափ ըսեր էր թէ եր-
կիրս կը շարժի . Վեպոն ալ ցցուց
թէ ինչ բանի համար կը շարժի :

Ինչպէս որ խնձորի մը դիպուածով
իյնալէն հիմակուան աստղաբաշխու-
թե գլխաւոր օրէնքը յայտնեց Վե-
պոն, ասանկ ալ դիպուածական դի-
տողութեամբ մը լուսոյ երեւոյթները
բացատրեց : Ս' ասն զի օր մը երբոր
պզտի տղայ մը Վեպոնին քովը կեցեր՝
սապոնի փրփուրէն գնտակներ շինե-
լով կը խաղար, ան գնտակներէն մէ-
կը՝ որուն վրայ ծիրանի գօտիին ամէն
գոյները կ'երևնային, տղուն ձեռքէն
թռաւ ու եկաւ Վեպոնին թղթերուն
վրայ սկսաւ թռչնալ . Վեպոն ա-
նոր վրայ նայելէն չէր կշտանար . խել
մը ատեն քննելէն ետքը, սկսաւ կան-
չել՝ Երբեմեքեսին պէս, « Եւսոյ
բացատրութիւնը գտայ » . և ետքը
աղէկ մը բացատրեց :

Նոս աս կերպով եօթնեւտասնե-
րորդ դարուն իրեք երեւելի գիւտերը,
այսինքն գրահաշիւները, տիեզերաց
ձգողութիւնը և լուսոյ բաղադրու-

թեան քակտումը Վեպոն քսանը-
ջորս տարուան ըլլալով գտաւ, և
անկէ ետեւ իր մնացած կեանքը աս
գիւտերը կատարելագործելու ան-
ցուց, մանաւանդ իրեն Սիւստի-
նեան ինքնաշարժութեան և Տեսաբանութի-
ւոյն զբոսովը : Իրեն գործքե-
րը Եւրոպայի ամէն լեզուով թարգ-
մանուեցան, և իրեն վարդապետու-
թիւնները բոլոր աշխարհիս ընդու-
նելի եղած են ինչուան հիմա :

Եւսոյ քիչ կը քնանար, և շատ ան-
գամ կ'ըլլար որ բոլոր գիշերը աչքը
չէր գոցեր ու միակերպ կը մտածէր :
Երբեմն ինչուան կերակուր ուտելն
ալ կը մոռնար, և ուրիշները զինքը
կըստիպէին որ ելէ քիչ մը բան
ուտէ : Իրեն հետ խօսողը կարծէր
թէ Վեպոն անմեղ ու պարզամիտ
տղայ մըն է . ամենեւին աշխարհիս ու-
նայն ու խաբեբայ փառացը վրայ աչք
չունէր . Ճշմարտութեան վրայ մտա-
ծելը իրեն մէկ հատիկ փափաքելի ու
զուարճալի բանն էր : Երբոր մէկը
զինքը գովէր, աս աղուոր պատաս-
խանը կուտար . « Եւս գիտեր թէ
» աշխարհք ինչ բանի համար իմանը
» մոռնը աշխատանքներս բանի տեղ
» կը դնէ . ես պզտի տղու մը կընմա-
» նիմ որ ծովուն եզերքը կը խաղայ,
» ու տեսակ տեսակ քարեր և գոյն-
» զգոյն խեցիներ ժողովելով կ'ուրա-
» խանայ . իմ աչքիս դիմացը գիտու-
» թեան ովկիանոս մը կայ որ ծայր
» չունի » : Երբոր մէկը իրեն հարցը-
նէր թէ ինչ բանով այսչափ գիւտեր
գտար, պատասխան կուտար թէ
« Եւս երկայնամիտ մտածութիւն » :
Իրաւ որ ուշադրութիւնն ու երկայն-
ամտութիւնը Վեպոնին մեծ կատարե-
լութիւններն էին, որով խիստ դժուար
գիտութեանց մէջ ալ չէր մոլորէր .
վասն զի ամէն բանի մէջ կարգով կա-
նոնով կը շարժէր, և միշտ կ'ըսէր թէ
« Եւսնագէտ ու ամէն բանի տեղեակ
միայն Եւստուած է » :

Իրեն կենացը վերջի տարիները
ինքզինքը աստուածաբանական ուս-

մանց տուաւ, ու Յայտնութեան գրքին մեկնութիւն մը շինեց :

Ինալուծութիւն ալ սորվեցաւ , բայց դժբաղդ գիպուածով մը բոլոր աշխատանքը փճացաւ . վասն զի իր շնիր գիշեր մը անոր սենեակը մտնելով , կանթեղը գրասեղանին վրայ ձգեց ու բոլոր գրուածքները այրեց : Խեղճ Վեւտոնը այնչափ ցաւեցաւ աս բանիս վրայ , որ քիչ մնաց խելքը պիտի թուցընէր :

1) Երջապէս 1727ին , մարտի 20ին ծանր հիւանդութեամբ մեռաւ ութսունուհինգ տարուան : Իրեն աշկերտները շատ լացին իր վրայ . ընտանիքն ալ 1) Եսթմինսթրի եկեղեցւոյն մէջ փառաւոր գերեզման մը շինեցին վրան :

Վեւտոնին մեռնելէն 'ի վեր 117 տարի է , բայց իր անունը Վալիլէոսին ու Կոպերնիկոսին անուններուն պէս՝ երթալով կրպայծառանայ . ամէն կրթեալագէտը զինքը կրպատուեն իբրեւ նոր փիլիսոփայութեան սկըզբունքներուն յառաջացուցիչ , և մարդկայ որ ասոր անունն ու վարքը լսած ըլլայ :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ինքնագրապատմութիւն :

Յուսանք որ մեր ընթերցողներէն գէթ ոմանք ազատեցան ուրուականներու վախէն , իմանալով թէ մեռելոց հոգին փուճ տեղը գիշերները չերենար ու չկրնար երենալ . և թէ որչափ պատմութիւններ որ կը պատմուին աս բանիս վրայ՝ կամ շինծու են , և կամ ուրիշ կերպով հասկընալու է զանոնք : Հիմա խօսինք «սփայնալ կամ գիւ երենալուն վրայ , որ տաճկերէն ձիւ , Գէլ , Գէրի կ'ըսուին :

Ենք ըսեր թէ սատանայ ըսուած բանը չկայ . վասն զի սուրբ գիրքը կը ցուցնէ և հաւատքը կը սորվեցընէ

մեզի , թէ ինչպէս որ բարի հրեշտակներ կան՝ որ զմեզ մեղքէ կը զգուշացընեն ու փորձանքներէ կը պահեն , այսպէս ալ չար հրեշտակներ կամ սատանաներ կան որ կը ջանան զմեզ մեղքի մէջ ձգել , ու թէ հոգւոյ և թէ մարմնոյ վնասներ ընել : Եր խօսքը հիմա ան է թէ բոլորովին սուտ ու շինծու առասպել է անիկայ որ կ'ըսեն թէ աս կամ ան Գանը Դէլ «սփայնալ կայ , գիշեր կայ որ Խալէի կամ Գարաֆոնաօլ կը պտըտի , ջրերու քով կամ պարտեզներու մէջ Դիւմէ աղբիւրը կամ Եսթմինսթրի կը քալեն , և ասոնց նման աւելորդապաշտական խօսքերը : Եսոնք բոլորն ալ կուսպաշտութենէ մնացած կարծիքներ են , որ քրիստոնէի մը հաւար մեծ մեղք է ասոնց հաւատալը : Ամարիտ քրիստոնեան սատանայ չը տեսներ , վասն զի տեսնելու ալ ըլլայ նէ՝ չվախնար . իսկ սուտ քրիստոնեան սատանաներէ վախնալով , և կամ ուրիշներն որ սատանայական երեւոյթներ կը պատմեն՝ անոնց հաւատալով , յայտնի կ'ընէ թէ ինքը իր քրիստոնէական կատարելութիւն և պարտքերը չճանչնար , և չգիտեր թէ ինչով կը տարբերին անհաւատներէն ու կուսպաշտներէն :

Տուն մը որչափ ալ հին ըլլայ , որչափ ալ աւերակ ըլլայ , սատանան հոն բան չունի . և սակայն աւելորդապաշտ ժողովուրդներու մէջ շատ տըներ կը տեսնես որ ասոնց մէջ սատանայ կայ ըսելով իրարու կը ցուցընեն : Տանտիրոջը հարցընես նէ՝ ես ուրիշ տուն ունիմ , անոր համար հինը երեսի վրայ ձգեր եմ կ'ըսէ . ուստի կամ ան է որ տանը անունը աւրուած ըլլալով վարձուոր չգտներ , կամ ան է որ ինքը վարձուոր չգտնելուն համար՝ ուրիշները մէջը սատանայ կայ ըսեր ու անունը աւրեր են : Կատանան շատ շատ՝ մարդկանց մէջ կը մտնէ կը բնակի , որ զանոնք խաբէ ու մոլորցընէ . հին տներուն մէջ՝ աւերակներուն մէջ